

BRENSLSKRISSEN I ØIGAREN.

FOREDRAG I KRINGKASTINGEN DEN 13. AUGUST 1936.

Av forstkandidat Gunnar Mladeck.

DET er vel få strøk i vårt land hvor levekårene og de tilvante forhold er blitt så radikalt og hurtig forandret som i Øigaren — i den ytre kyststripe av vårt langstrakte land. Også her er det verdenskrigen som danner skillet mellom det gamle og det nye — uten dog at den er skyld i alle de forandringer som er kommet. Utviklingen var alt i gang før, men har nu ført det derhen, at folket ikke kan innrette sig efter de nye forhold, slik at vi får en krise. Den ytrer sig som en brenselkrise og er diskutert under dette navn.

Pressen har i det siste ofret krisen sin oppmerksomhet, men ellers har den også for det store publikum fått forøket interesse ved det forarbeide de to store selskaper: Det norske myrselskap og Det norske skogselskap har latt foreta — og ved at det til departementet er innsendt positivt forslag fra en av distriktets stortingsmenn — herr Rong —, likesom et av departementet opnevnt utvalg nu i disse dager har begynt sitt arbeide for å se om det kan finnes en løsning.

Men det er svært mange som i grunnen ikke aner hvad det hele dreier sig om. Jordbrenning, avskraping, torvstikk, klappsetorv, døsetorv og lyngtorv, ord som ofte dominerer i store overskrifter, sier dem intet, nærmest forvirrer dem.

Kriser hører vi om i nærsagt hver næring, og at de grener av vårt næringsliv som er rammet krever hjelp av det offentlige i en eller annen form. Men for kyststrøkene vedkommende skal man merke sig dette: Det er ikke øibuen — kystbuen — som her krever eller ber om hjelp, men det offentlige selv som ser at det er rivende galt fatt herute — og som av den grunn overveier under hvilke former man skal gripe inn — og hvad man må gi i erstatning for de inngrep man vil og må gjøre i de tilvante former og forhold.

Vår kyststripe er lang og forholdene i nord og syd vidt forskjellige, hvilket jo ikke gjør arbeidet med å finne en rimelig løsning lettere, men krisens årsak og den måte den ytrer sig på er omtrent ens, mens de botemidler man må gripe til, vel må bli meget forskjellige for de forskjellige strøk.

For å forstå vanskelighetene fullt ut er det nødvendig å se litt på hvordan utviklingen har foregått i kyststrøkene. Helt til for en ca. 20 år siden lå jordbruket nede her. Befolkningens hovederhverv var stort sett fiske, og gården var en «heim», et hvilested, hvor kvinnene greiet ut med det lille som blev gjort med jorden. Jordbruket var det aller enkleste, og i fisket var det de gamle redskapstyper som bruktes. Men så blev motoren almindelig, og samtidig blev det oppfunnet nye redskapstyper, og man kan si at fisket blev industrialisert. Mens det før trengtes mange mann på et notbruk, klarer de sig nu

med det halve antall. Det blir bruk for færre folk. Den nye redskap var dyr. En hel kapital måtte til for å skaffe konkurransedyktig utrustning, mer enn de fleste hadde råd til.

Under og etter krigen blev det så riktig galt. Mens før de unge, virkeligstne kunde dra til Amerika — eller i hvert fall inn til byene — for å få arbeide, blev dette nu slutt. Utlandene vilde ikke ha emigranter — og byene hadde ikke engang arbeide for sine egne. De unge kom ikke bort fra gårdene og det lå da nær å ta fatt på å dyrke jord, samtidig som mangen en fisker som før hadde levet av sjøen, nu måtte se om den lille gården kunde settes i stand til å fø ham. Staten ga bidrag til jorddyrking, såpass at en meget nøisom mann kunde leve av det — og behovet for dyrkbar jord blev sterkere og sterkere.

Men slik som terrenget og jorden er i kyststrøket — i øiene vest for Bergen og langs hele Helgelandskysten, blir det vesentlig myrene som blir de mest eftersøkte. På tørrjorden er det bare små flater som er sammenhengende jorddekke. Svaberg og rabber skifter med jorddekkede småfelt som ruter på et sjakkbrett. Men i myrene har befolkningen gjennom generasjoner stukket torv — altså hentet sitt brensel her i disse skogløse strøk, og når man tenker på at i ethvert fall her vest for Bergen har vi i Øigaren noen av landets tetttest befolkede strøk, skjønner man at det nok engang må ta slutt. Og nu er da myrene på det nærmeste tømte — og til dels så grundig at man er kommet helt ned på fjellet, slik at man ikke kan få nyttiggjort sig resten som dyrkingsland. Dels er de stukket så dypt at man for å få vannet ut må skyte lange kanaler, — arbeider som blir så dyre at det bare kan gå an hvor det er større flater som kan reddes, mens de små, tømte myrer i årrekker må bli liggende som impediment — som uproduktive arealer.

De få myrer man har igjen herute må derfor reddes. Man må hindre at det stikkes op så meget torv at arealene siden ligger døde. Storparten må likeledes tas ut av brenselsbeholdningen og reserveres opdyrkingen, og brensel må skaffes på annen måte.

Man må ikke brenne op dyrkingsjorden, det er det som er kjernepunktet.

På steder hvor man har torv nok, er det i og for sig intet å si på at de øvre torvlag nyttiggjøres som brensel, når man — som sagt — ikke stikker for dypt, det er jo kjent overalt, og de aller fleste av lytterne har nok hørt om det. Men det som er spesielt skadelig, og særegent for kyststrøkene her vest for Bergen, er den såkalte klapsetorv- og døsetorvtaking. Klapsetorv får man når myren på det nærmeste er utstukket, ved å elte den halvt muldaktige masse som ligger igjen, med vann, klapse denne grøten man da får i en form og så tørre den. Her skraper man da ofte ned på hvite fjellet — og enhver forstår at dette blir rovdrift. Ennu verre farer de med jordsmonnet hvor man er henvist til å ta den såkalte døsetorv eller lyngtorv. Det

Fig. 1. Uttømt torvmyr på grensen mellem Hjelme og Herdla.

er under denne døsetorvstikking at den såkalte jordskraping foregår, og som gjør at store deler av Øigaren står i fare for å bli en ørken.

Jord i almindelighet kan jo ikke brenne, og det er da heller ikke almindelig jord som tas. Utover holmer og på flaberg og nakker innover øiene består markdekket ofte av et 10—20 cm. dypt lag, bestående utelukkende av planterøtter. Den store luftfuktighet her gjør at et slikt lag kan dannes og holde sig — selv i tørke. Og det er dette lag som stikkes op og brukes til brensel, som lyngtorv.

Flekk efter flekk griner fjellet imot en når man kommer bort i disse felt. Vel — denne jorden kunde vel ikke dyrkes, men gir selv som den nu er, et tarvelig beite. Disse lagene vokser også når de får være i fred, og kan med tiden bli et bra jordsmonn. Og — det er for mig det viktigste — de kan slik som de ligger idag, beplantes og om få år bli brenselproduserende.

Det man da må sette sig som mål er:

Først og fremst stoppe døsetorvtaking, altså lovfestet forbud mot å blottlegge fjellet for å skaffe sig brensel.

I de små myrer som man kanskje ennu noen år kan bruke som torvmyrer, må man få absolutt forbud mot å stikke dypere enn til et av det offentlige fastsatt mål. Myren må senere kunne dyrkes, og ligger den vanskelig til for tapping, må den altså ikke stikkes dypere enn at denne tapping kan foretas med rimelige omkostninger.

Man må få absolutt forbud mot lyngsvidning og avbrenning av markdekket. Disse lyngbrander man har her hvert år, tærer på de tynne jordlag, og når brenningen endog som oftest foretas på optødd jord, skjønner man best at disse tynne markdekker av rene humuslag, lett brennes igjennem.

Eiendomsforholdene er rotet når det gjelder brenntorv. Næsten overalt ser man at myrene er delt op i bitte små ruter, slik at alle brukene på en gård har torvrett i samme felt. I enkelte tilfelle har en gård torvrett på nabogården, ja vi har eksempler på at en gård har torvrett på gårder i naboherredet. Her må det en kraftig oprydning til. Disse rettigheter kan til dels avløses efter gjeldende lov, når de er såkalt evigvarende. Og det er en forholdsvis billig historie som den enkelte grunneier som regel kan klare. Men de rettigheter som er påheftet for et fast årstall, dem kan man ikke bli kvitt. Her må nødvendigvis utskiftningsloven forandres. Og det spørres om ikke loven også må forandres derhen at man i enkelte tilfelle kan få foretatt tvangsutskiftninger. Man kommer av og til bort i disse folk som er typisk «kjærringa mot strømmen» — som intet vil og som har en spesiell glede av å legge sig på tvers når det gjelder tiltak som kan bli til gagn også for naboene såvel som for dem selv. Man kan nok i slike tilfelle ofte si: Vel, vil du intet gjøre selv, har du heller intet krav på å bli delaktig i de goder det offentlige byr i erstatning — men ofte kan det være slik at én manns vranghet stopper store tiltak.

Dette er inngrep og tvang — la gå med det —, men uten disse inngrep går det ikke, og det offentlige er klar over at det må gis vederlag i en eller annen form. Man vil ikke frata en norsk borger en rettighet, et gode, uten å gi noe igjen. Tiltaket er for å hjelpe øibuen over en krise, sette ham i stand til å få levelige vilkår for fremtiden, og øibuen må være forberedt på å ofre noe selv.

Den mentalitet som nu begynner å bre sig over Øigaren og kysten, at de bare skal vente pent, så skal staten drysse over dem bidrag til alle mulige ting, uten ofre fra dem selv, fordi de har det så ondt, denne innstilling som har fått næring ved at så mange uansvarlige har gått tiggergang på Øigarens vegne, den må man komme bort fra, ellers slåes grunnlaget bort for det arbeide den departementale komite nu har påbegynt.

Kan man nu finne en rimelig form for erstatning? Ja, meget kan gjøres, men at opgaven er mer enn vanskelig, ser man derav at det snart i en halv menneskealder har vært arbeidet med spørsmålet, uten at man har nådd resultater som man har våget å gå i gang med. Det man hittil har fått gjort, har vært av mindre betydning. Her i Øigaren har Hjelme herred fått kjøpe en stor myrstrekning innenfor fjorden, men mangel på organisasjon av arbeidet har gjort at denne ikke er utnyttet. Fra Møre har man beretninger som viser at en forsert utskiftning har ordnet godt op, så man her er på vei mot balanse igjen, og for de nordlige fylker ser det ut til at meget kan hjelpes ved forbedrede kommunikasjoner.

Det er jo også en vesensforskjell på nord og syd. I Troms f. eks. har man store beholdninger av både torv og til dels av ved, og arbeidet

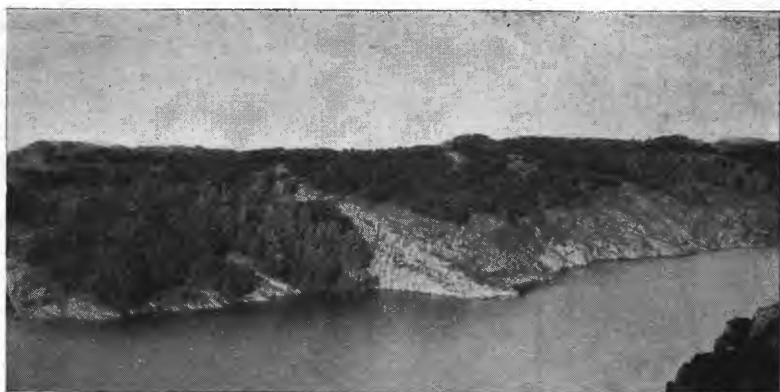

Fig. 2. Nautnesfeltet ved Stølevann.

blir å forebygge at man kommer op i en lignende situasjon som her syd. Her syd er brænselsbeholdningene for det meste opbrukt, og det er mangel på dyrkingsjord.

Det har under diskusjonen av disse emner vært fremsatt en rekke forslag, men for dem som er kjent i Øigaren er det åpenbart at det er vanskelig å finne en løsning som hjelper så effektivt som skogplantingen.

Man møter mange innvendinger når man snakker med folk om skogplanting.

Det går så sent — se nu er det i 30 år arbeidet med skog i disse strøk — og hvad har man så egentlig opnådd?

Nei, det kan på mange måter være riktig, men man skal også huske på at i disse årene har hele arbeidet i grunnen vært en forsøksvirksomhet — en forsøksplanting — hvis resultater man i dag nyter godt av, slik at man nu er i stand til å foreta en begrunnet beregning av forventede resultater. Vi ser vår oppgave under planting i ytre strøk i det å kunne forsyne Øigaren med brænsel, — og så får man engang i fremtiden avgjøre om man da skal prøve å skaffe bruksskog til materialer.

Den fordel ved skogplantingen som vil skyte denne langt frem i rekken når man snakker om foretagender til avhjelp av krisen i Øigaren, er skogens jordbevarende og jordskapede evne. Herute i ytre strøk hvor bare $\frac{1}{2}$ av arealene i det hele er dekket med jord, er til og med denne jord så grunn og skrinn at den knapt nok er brukbar til beitemark. Jordskraping og lyngsviing for beitet gjør at arealene år for år blir mindre. I de mange plantefelt vi nu har, får man til fulle se evnen til jorrdannelse. I de eldre felt som er plantet, slutter bestandet sig nu slik sammen at de svaberg og knauser som oprinnelig stod som nakne berget, for en stor del er

dekket av et muldrag. Man har herute i et enkelt ca. 50 år gammelt plantefelt målt en økning av muldjordlaget på op til 15 cm. Og det er en jord med rikt bakterieliv, som hvis den i dag f. eks. skulde skiftes over til beitesmark, vilde gi en glimrende avkastning. Man kan ved en planting nu, mens det ennå er tid, lege de sår som jordskrapingen har forvoldt. Og omvendt: Blir disse nakne flekker liggende, vil de den første tid ete sig større ved at tørke smuldrer de opstukne kanter, og regn og vind fører den smuldrede jord vekk. Man ser i de unge plantninger som ennå ikke har sluttet sig, hvordan bunndekket blir mer og mer frodig fordi jorden er fredet for den intense gnaging av sauekjeften — og for den nedbrytende lyngsviing.

Kan skogen skaffe noe videre ved herute på den skrinne jord, her hvor havet ligger mot og storm feier inn over et ubeskyttet land? Ja, det kan den.

Vi bruker buskfuru i disse strøk, fordi den erfaringsmessig er det treslag som tåler vinden og kan vokse i dette grunne jorddekke. Det har vært foreslått planting med bjørk, dette treslag som vokser fort og gir så god ved. Det kan være at det kan gå, men vi vet det ikke. Vi har ikke råd til nu å ta det tidsspille å uteksperimentere bjørkeplanting på dette helt egenartede jordsmonn. Vi har mistet meget både i tid og av plantninger gjennom forsøksarbeidet. Vestlandets forstlige forsøksstasjon har tatt dette op og har sine prøveflater for bjørk.

Buskfuru blir nok det treslag som i første omgang må hjelpe oss. Den blir ikke høi i disse strøkene. På de 34—35 år gamle feltene vi har, er den nådd op i høide av ca. 4 m. De er altså ikke høie, men omtrent ugjennemtregelig tette. De blev tilplantet med ca. 500 planter pr. mål, og da buskfuru som regel vokser op med 3—4 stammer på hver rot, blir det et stort stammeantall, slik at vi regner med å få 9 favner ved pr. mål når skogen har nådd en alder av 45 år. Dette er ikke et ønsketall — fremkommet på rus. Vi har rundt om i vårt fylke og i Rogaland buskfuruplantninger som er målt og beregnet av forsøksstasjonen. Og i alle disse felt — uten undtagelse — ligger produksjonen høiere. Ja, i enkelte plantinger som ligger under gunstige kår, har man opnådd en produksjon på bort imot det dobbelte. Når vi da nøier oss med de beskjedne forventede resultater av 9 favner i Øigaren, er det for å være helt på den sikre side.

I våre beregninger har vi også regnet med at det pr. husstand vil gå med 6 favner ved til et års brenne. Det vil igjen si at man behøver bare å høste $\frac{2}{3}$ mål pr. år når skogen er kommet i produksjon og man planter til efterhvert som man hugger. For på denne måte å dekke behovet for brensel trenger man da bare 30 mål plantefelt pr. husstand. Dette er det teoretiske minimumstall som refererer sig til det virkelig jorddekkede areal. I praksis regner vi at ca. 40 % av arealet går bort i myr og fjell, og vil man også forny skogen gjennom selvsåing, må man regne med et totalareal på 75—80 mål. Har

Fig 3. Buskfuru i Nautnesfeltet.

man sau i nærheten, må feltet fredes, enten man velger planting eller selvsåing, og det er for så vidt ingen risiko å velge selvsåing, da buskfuru er omtrent årsikker med kongler som gir godt frø når plantingene er kommet over 30 års alderen. Man har ikke her den risiko som når man arbeider med norsk furu, at man må vente kanskje 10—15 år på frøår. Nu er 80 mål en hel vidde herute, og det er mangel på en gårdbruker som har vanskelig nok for å skaffe såpass meget mark for planting. Hvordan det er med dette, hvor mange som har nok og hvor mange som har mer enn nok, se det vet vi ikke noe om for annet enn Hjelme herred, hvor Det norske myrselskap har foretatt sine tellinger. Man vet heller ikke hvor mange som har vært avhengige av det brensel de har fått kjøpe for en billig penge hos naboer eller slektninger, alle disse som har fått lov til å stikke døsetorv for en 10—15 kroner pr. årsbrenne. Disse undersøkelser må foretas. Man kan kanskje gjøre det forholdsvis summarisk til å begynne med og så se å finne en utvei til nøiaktigere opgaver mens arbeidet pågår. For det kan man nok si i dag, at det er lite sannsynlig at alle som blir brenselsløse i ytre strøk om torvstikking forbyes, eller rettere innskrenkes, kan hjelpes gjennom skogplanting. Det eneste kunde da være om staten ved hjelp av jordloven lot ekspropriere — oreige — plantejord til dem som ingen hadde. I fri handel er det ikke plantejord å få kjøpt. Eller om staten selv lot beplante en del slike strøk og så senere bortforpaktet en bruksrett.

En vanskelighet stilles man overfor. Skal skogplantingen bli noen vesentlig hjelp, må plantingens forsyning. Det må vel settes et åremål

for den tid man må beregne å bruke til full utplanting. Et åremål så lite som mulig, som man får forsøke å klare sig med tross alle de uventede hindringer man uvegerlig kommer til å møte. En slik forsert planting vil først og fremst kollidere med beiteinteressene. Men slik som gårdene ligger her — forholdsvis samlet — kunde det tenkes at man for å greie dette, og samtidig spare en masse gjerde og arbeide, kunde inngjerde beitesmarken, arbeide med beitene som en slags kulturbeiter, idet man bruker de penger man sparer i gjerde på plantemarken som tilskudd til frø og årlig gjødsel til beitene. Resten av marken har man da fri til planting. Her er det mulig man vil komme bort i forhold hvor tvangsutskiftning kunde være ønskelig.

På disse adskilte øier vi har hele kysten opover, vil man i hvert enkelt tilfelle ikke tape oversikten — og man vil da på sett og vis kunne realisere Det norske skogselskaps drøm om idealskogbygger over ganske store strøk. Har man først fått beitene ordnet, er det lettere å forsere planting. At det ikke er å si bare dette å ordne med beitene, er jeg klar over. Det er en stor og meget vanskelig oppgave, men det er ikke en uløselig oppgave. Et slikt beitearrangement blir da vesentlig for storfe. Og sauene! Vår store uvenn i Øigaren, ja den vilde vel ikke få det så bra. Å forby sauehold, som antydte fra flere hold i disse strøk, er en krass utvei, men det kan være at den ikke er til å komme forbi for de strøk hvor storplantingen skal skje, i ethvert fall for en tid. Kanskje kan det ordnes ved at staten er behjelpelig med å skaffe fjellbeite for sommeren, så får de inneføres om vinteren og ellers få sin mosjon på bø og de frosne kulturbeiter. Jeg skulde ikke være utilbøielig til å tro at lønnsomheten blev nær sagt den samme som nu, med det store dyretall, men med de små og lettvektige dyr som nu er karakteristisk for de ytre strøk. Det vil hos enkelte vekke motbør, mangen en prektig øibu vil nok synes han nu er kommet fra asken og i ilden — men man må være klar over at det er ikke bare staten som skal ofre. Folket herute må være forberedt på å strekke sig i det lengste for at man kan få rettet op igjen det som nu er kjørt så ynkelig skakt. Ved at alle de nu nærmest uproductive arealer i disse ytre strøk blir tilplantet, vil Øigaren og de ytre kyststrøk en gang i fremtiden bli helt selvhjulpne. Hvor lang ventetiden blir, beror på den fart planting kan skje med — og her har ikke minst øibuen selv et avgjørende ord med i laget. Det er ham selv som skal gjøre arbeidet, — det er han som skal lempe sig efter de forandrede forhold, mens omkostninger til planter, gjerde, kulturbeiter m. v. må skaffes annetsteds fra. Pengelotteriet er jo opprettet nettop for å gagne skogsaken, av dette lotteris overskudd betales storparten av de arbeider som skogselskapene ordinært gir bidrag til. Kan ikke det la sig gjøre at pengelotteriet forskutterer en del av arbeidet, må det en egen bevilgning til.

Og i ventetiden har man da den utvei å nyttiggjøre sig enkelte større torvmyrer i andre distrikter, og de små beholdninger av bren-

Fig. 4. Fransk bergfuru, Hjelme.

sel man har som rester hos sig selv. Det er vel ingen ideell ordning, men skjer torvstikkingen i organiserte former, så arbeidet ikke blir for dyrt, og slik at myren ikke blir ødelagt, men om en årrekke kan gis tilbake til dyrkingsland, så antar jeg at de på det tidspunkt de igjen gis fri — er et kjærkomment tillegg for den generasjon som da lever og som kanskje har ennå vanskeligere for å finne «nytt land» enn vi har det i dag.

Overføring av elektrisk kraft vil også komme sterkt på tale. Antagelig vil man prøve på å la utarbeide egne planer for de ytre strøk for å finne en rimelig løsning både teknisk og økonomisk. Folket i Øigaren ser hen til en slik løsning med store forhåpninger, men når man kommer til det punkt at man spør hvor langt de kan strekke sig m. h. t. strømvavgift, installasjonsomkostninger og anskaffelse av de nødvendige elektriske apparater, da er svar og opplysninger slik at det ser ut til å være vanskelig å finne en brukbar løsning. Når det gjelder å legge sitt eget arbeide til, er øibuen ikke så vanskelig. Tid han ikke kan nyttiggjøre sig har han som regel en del av, men kontanter blir det helst verre og verre om, efterhvert som fisket skaffer den jevne øibu mindre og mindre inntekt.

Man har diskutert elektrisitet skaffet med vindmøller som drivkraft. Her i disse strøk med stadig vind er jo det nærliggende. Som regel er man da avhengig av store akkumulatoranlegg som er dyre både i anskaffelse og vedlikehold. Men man skal også ha anlegg basert på drift uten magasin. De er vel regnet for steder hvor det er såpass

trekk at møllen alltid kan gå. Vi har nu ikke tilstrekkelige målinger for hvor mange vindstille dager man har, men det skulde synes som det skulde kunne la sig ordne med innkobling av en råoljemotor som kunde gi det minimum av strøm folk derute til enhver tid måtte ha. Motorer er de jo helt fortlrolige med i disse strøk, så det finnes vel ikke en husstand hvor det ikke er en eller flere som kan greie op med maskinen på en kyndig måte. Men også slike anlegg er dyre — og vil betinge et ganske stort tilskudd av det offentlige. Men allikevel. Det er da et tilskudd en gang for alle. Når det er gitt, skulde jo mottageren ansees for å være berget for fremtiden. Anderledes blir det med den måte å hjelpe på som bl. a. stortingsmann Rong har gått inn for. Hans forslag går som bekjent ut på at staten skal la øibuen få kull for produksjonspris, som han regner til ca. kr. 11.00 pr. tonn. Det blir allikevel store utlegg for staten før den enkelte har fått sin del, — og det er en årlig tilbakevendende utgift. Det er en hjelp så å si for dagen. Den dag bidraget stopper, er man værre faren enn i dag. Det samme gjelder jo bidrag til ved, petroleum, til innkjøp av torv fra private, og lignende forslag som har vært fremsatt. Med kull er det dessuten å merke at det i hele Øigaren neppe er en ovn som i lengere tid tåler kullfyring, store åpne og uten ildfast foring som de er. Disse spesielle torvovner vilde snart måtte utskiftes, og man måtte ganske sikkert hjelpe til også med det.

Som en ganske kortvarig hjelp i enkelte spesielle tilfelle kan det kanskje gå, men tiltak av denne type må aldri bli de foranstaltninger man bygger på for å løse problemet: Brenselskrisen i Øigaren.

Til

Myrselskapets medlemmer!

Ennu utestår en del årskontingent for 1936. De av våre årsbeta-lende medlemmer som ikke har betalt kontingenten, bedes derfor sende oss beløpet — kr. 5.00 — i løpet av oktober måned. Efter ut-løpet av nevnte frist vil årskontingenten bli innkassert pr. postopkrav.
